Justitiedepartementet
Ju2024/01476

Skärpta regler om ungdomsövervakning och straffreduktion för unga

Remissyttrande från ECPAT Sverige om betänkandet SOU 2024:39

ECPAT Sverige (nedan Ecpat) är en barnrättsorganisation som arbetar mot alla former av sexuell exploatering av barn. Ecpat har beretts tillfälle att yttra sig över delbetänkandet Skärpta regler om ungdomsövervakning och straffreduktion för unga (SOU 2024:39) och vill utifrån sitt uppdrag lämna följande yttrande.

Sammanfattning

Yttrandet inleds med en kort kommentar om delbetänkandets innehåll generellt. Därefter kommer våra synpunkter och kommentarer avseende delbetänkandets bedömningar och förslag vad gäller minskad ungdomsreduktion och utvidgad ungdomsövervakning. Ecpat ser med oro på utvecklingen inom straffrättens område när det kommer till unga lagöverträdare, inte minst mot bakgrund av de rättigheter som tillkommer barn enligt barnkonventionen och barnrättskommitténs rekommendationer till Sverige.

Ecpat

- Delar utredningens bedömning att ungdomsreduktionen inte bör avskaffas för 15-17 åringar men avstyrker utredningens förslag om minskad ungdomsreduktion för 15-17 åringar (kap. 7.3)
- Avstyrker utredningens förslag om utvidgad ungdomsövervakning och föreslår i stället att tiden för hur länge ungdomsövervakning kan vara aktuellt förlängs och att det ska kunna gå att förena ungdomsövervakning med ungdomstjänst (kap. 11.2 – 11.7)
- Kan varken tillstyrka eller avstyrka utredningens förslag i övrigt

ECPAT Sverige
Garvargatan 20
112 21 Stockholm

08-59 89 20 00
info@ecpat.se
www.ecpat.se

Straffreduktion för barn och unga i åldern 15-17

Utredningen föreslår att straffreduktionen för 15-17-åringar ska begränsas. Förslaget innebär att straffmätningsvärdet i princip fördubblas för barnen i denna åldersgrupp-. Enligt nuvarande reglering är straffmätningsvärdet för 15-åringar cirka 20 % av straffvärdet för en vuxen men enligt det nya förslaget ska det höjas till 40 %.

Ur ett vetenskapligt perspektiv finns det inget stöd för att strängare straff har brottsförebyggande effekter. Det är ett i stort sett obestritt forskningsläge att strängare straff inte betyder minskad brottslighet, vilket har konstaterats i utredningar tidigare (SOU 2014:18, s. 136). I vissa fall kan ökad repression ha en direkt negativ påverkan på barnet och öka risken för återfall i brott (2018:85 s. 207 f). Inget vetenskapligt stöd finns därför för de föreslagna förändringarna.

Faktum är att delaktighet i brott vanligtvis börjar under tonåren och ökar relativt snabbt under några år, för att sedan avta under övergången till vuxenlivet (Forskning om ålder och brott samt dess betydelse för brottsprevention (bra.se), s. 7). De flesta som skulle träffas av lagändringen har ingen som helst koppling till gängkriminalitet. Det är också ett faktum att barn och unga i åldern 15-17 befinner sig i en oerhört formativ period i livet. Att skärpa straffen för barnen kan ha en negativ effekt och bidra till en ogynnsam utveckling. För barn och unga med låg risk att återfalla i brottslighet (vilka utgör majoriteten av de som begår brott), kan intensiva åtgärder såsom fängelsestraff eller institutionsplacering leda till en ökad risk för fortsatt brottslighet. Detta beror på att barnet förlorar kontakten med skyddsfaktorer, såsom familj, skola och jobb (Forskning om ålder och brott samt dess betydelse för brottsprevention (bra.se), s. 10). Att återigen dra alla barn och unga över en och samma kam och inskränka deras rättigheter är helt oacceptabelt.

Utredningen hänvisar till rättvisa och proportionalitetsprincipen som skäl för att höja straffen för barn. Dessa argument övertygar dock inte. Att barn och unga särbehandlas när det kommer till straffrätten har sin grund i en annan grundläggande princip inom straffrätten, nämligen konformitetsprincipen. Det är väl etablerat att barn och unga inte har förmågan att överblicka konsekvenserna av handlingar på samma sätt som en vuxen med en fullt utvecklad hjärna. De har sämre impulskontroll och är mer benägna att utsätta sig själva och andra för risker. De har helt enkelt en sämre förmåga än vuxna att rätta sig efter lagstiftningen. Denna begränsade förmåga, tillsammans med de individualpreventiva hänsyn som utredningen lyfter, utgör grunden för straffrättens särbehandling av barn och unga.

Den allvarliga utvecklingen i Sverige, där barn och unga i större utsträckning begår grova brott, måste motverkas. Detta bör dock inte ske genomförhastade, repressiva och resurskrävande åtgärder. Istället är det långsiktiga och tidiga insatser på framför allt andra områden än straffrätten, som på lång sikt kommer att ge det bästa resultatet både för barnen och samhället (Forskning om ålder och brott samt dess betydelse för brottsprevention (bra.se), s. 11). Det är välkänt att åldern hos dem som begår brott i kriminella miljöer stadigt sjunker. Det är därför ännu viktigare att samhället lägger resurser på och prioriterar tidiga insatser för dessa unga barn som befinner sig i en oerhört sårbar

situation. Att höja straffen och lägga ansvaret och skulden på de som faktiskt är de mest sårbara i samhället är varken rättvist, verkningsfullt eller proportionerligt.

Skärpta regler för ungdomsövervakning

Som nämnts ovan saknas vetenskapligt stöd för att hårdare straff skulle ha en brottsförebyggande effekt. Trots det har den svenska straffrätten gått i en mer repressiv riktning även när det kommer till barn. Ecpat invänder mot denna utveckling. Barnen ska inte betala priset för att lagstiftaren ägnar sig åt straffskärpningar som inte har vetenskapligt stöd.

Det pågår flera initiativ och reformer utanför straffrättens område som kan förväntas ha en stor betydelse för ungdomsbrottsligheten. Som exempel kan nämnas försöken med skolsociala team, förstärkningsteam inom socialtjänsten och översynen av SiS. Det vore klokt att avvakta resultaten av dessa och andra insatser innan ytterligare repressiva åtgärder inom straffrättens område införs.

Ecpat kan tänka sig att ett alternativ är att förlänga den maximala tiden för vanlig ungdomsövervakning från dagens ett år. Vi överlåter till det fortsatta lagstiftningsarbetet att avgöra hur lång den förlängningen skulle vara, men förslagsvis det straffmaximum som utredningen föreslår för utvidgad ungdomsövervakning. På så sätt kan utdömd påföljd bättre spegla brottslighetens allvar och straffvärde. Det går att anta att det för den som kan bli aktuell för en ungdomsövervakning (där frihetsstraff alltså inte behöver komma på fråga) så kan det stöd en ungdomsövervakning kan innebära vara ett behov hos barnet under längre tid än ett år och på ett förtjänstfullt sätt kunna förebygga återfall i brott. För att påföljden ska bli tillräckligt ingripande borde det också gå att kunna förena ungdomsövervakning med ungdomstjänst.

Ecpat delar utredningens bedömning att de reformer som nu genomförs i kombination med utredningens förslag vad gäller straffreduktionen för barn 15–17 år kommer att leda till att fler barn sätts i fängelse. Vi ser därför också ett behov av alternativa påföljder till ett fängelsestraff men anser inte att förslaget om utvidgad ungdomsövervakning är rätt väg att gå. Som utredningen lyfter har påföljden ungdomsövervakning inte funnits särskilt länge, men den verkar fylla sitt syfte som påföljd när ungdomsvård inte är tillämpligt och ungdomstjänst inte är tillräckligt. Redan den rörelseinskränkning som en helgarrest innebär väckte kritik när ungdomsövervakning föreslogs, den utökade rörelseinskränkning som nu föreslås kommer kunna inverka menligt på barnets utveckling och anpassning i samhället. Vi ser inte hur hemarresten kommer bidra till att förebygga att barnet återfaller i brott på ett sätt som inte redan helgarresten gör, utan det framstår som en endast repressiv åtgärd. Att vara inlåst i hemmet påverkar barn i högre grad än vuxna som står under intensivövervakning med elektronisk kontroll. Av samma skäl invänder vi mot förslaget att verkställigheten ska påbörjas på kriminalvårdsanstalt vilket inte gäller för vuxna som står under intensivövervakning med elektronisk kontroll. Barn ska inte behandlas sämre eller utsättas för hårdare konsekvenser än vuxna.

Vidare anser Ecpat att utredningen inte tillräckligt beaktat de risker som hemarrest kan innebära både för barnet som är föremål för påföljden och barnets anhöriga, inte minst eventuella underåriga

syskon. Det kan inte tas för givet att det finns en lämplig hemmiljö där barnet kan hållas inlåst i omfattning som nu föreslås med den utvidgade ungdomsövervakningen. Den frustration som barnet kan uppleva över sin situation kan drabba syskon och föräldrar, inklusive ökad risk för våld särskilt i de fall där det rör sig om ett barn med våldskapital.

Föredragande i ärendet har varit barnrättsjuristerna Elin Enlund och Susanna Pettersson.

För Ecpat Sverige

Anna Karin Hildingson Boqvist
Generalsekreterare